

7

Ἄς ρίψωμεν ὅσον τάφον των ἄνθη τοῦ Ἑλικῶνος,
Τὰ ἄνθη, ἅπερ ἔρρανε μέ δάκρυα ἡ Μοῦσα·

Τοὺς ὕμνους των ἃς ψάλλωμεν, οὓς ἔψαλλον ἐντόνως,
Κί' ἃς ἦναι εἰς τὴν μνήμην μας ἡ μνήμη των παροῦσα.

8

Ἀπὸ μακρὰν εἰς ἄγνωστος μέ σᾶς θὰ ὀρηνωδῇσῃ·
Τὸ κύμα τοῦ Ὠκεανοῦ σᾶς φέρει τὴν φωνήν του.

Καὶ τὸ θαλάσσιον πτηνὸν ὑμῶν θὰ μαρτυρήσῃ,
Τὸν πόνον τὸν σπαράσσοντα τὴν στένουσαν ψυχὴν του.

9

Ἄν ὅμως εἰς τὸ ἄσμά του δὲν ἐκδηλοῦτ' ὁ πόνος·

Ἄν ἦχον ἡ κιθάρα του ἐξαλλον ἤδη χύνη,

Συγγνώμην, φίλοι, — φλογερὸς τοῦ στήθους του ὁ στόνος,
Καὶ διακόπτει τ' ἄσμά του καὶ τὴν φωνήν του σβύνει.

Lancaster 2 Δεκεμβρίου 1874.

I. Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Ἀφοῦ οἱ ἱερεῖς κατέπεισαν τὴν τυφλώ-
τουσαν ἀμάθειαν ὅτι εἶχον ἅμεσον μετὰ
τῶν θεῶν συγκοινωνίαν, καὶ ὅτι ἦσαν οἱ
διερμηνεῖς τῆς θελήσεως αὐτῶν, προσε-
κλήσαντο διὰ τῆς κολακείας ἀφ' ἑνὸς
μὲν τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων, προσο-
μάσαντες αὐτοὺς ἥρωας, ἡμιθέους καὶ θε-
οὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἱεροσύλως ἐπὶ τέλους
ἀποθρασυνθέντες, ἐφεῦρον τὰ μυστήρια.

Τὰ πρῶτα μυστήρια ἦσαν, ὥς δυνά-
μεθα νὰ συμπεράνωμεν, πᾶν ὅ,τι οἱ ἱερεῖς
ἠδουλήθησαν· εἴτε ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἀδύ-
του τῶν ναῶν, εἴτε μορφαὶ ἀκατάληπτοι
πλασθεῖσαι ὑπὸ τῆς παραφροσύνης καὶ
τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, εἰς ἃς ἀπεδίδοντο μυ-

στικάί τινες δυνάμεις. Ἀκολούθως ἀπέ-
δωκαν τὸ ὄνομα Μυστήρια εἰς τὰς διδα-
σκαλίας διαφόρων ἐταιριῶν, ἐν αἷς οὐδεὶς
ἠδύνατο νὰ μυσταγωγηθῇ πρὶν ἢ ὑποστῇ
αὐστηρᾶς δοκιμασίας. Ὁ ἰσιακὸς πίναξ
ἦτο Μυστήριον. Οὗτος περιεῖχεν ἐν τρίγων-
ον ὑποσημαῖνον τρία σύμβολα, τὸ τοῦ
κόσμου, τὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ τῆς Μέμ-
φιδος. Πλείστοι συγγραφεῖς ἀπετόλμησαν
νὰ θεωρήσωσι τὸν πίνακα τοῦτον ὡς σύμ-
βολον τῆς Ἀγ. Τριάδος. Αἱ περισσεραί οὐκ
ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν προαγωγὴν
τῶν μυστηρίων τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ ἱερεῖς
ἐξήσκουν καὶ μετεχειρίζοντο αὐτὰς ὡς ἀγ-
γελιαφόρους. Θέλοντες νὰ κοινοποιήσωσι
πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἀπέχοντος ναοῦ γεγονός
τι συμβάλλαν πρὸς δόξαν τῆς μαντικῆς,
ἀνήρτων γραμμάτιον εἰς τὸν πόδα τῆς
περιστερᾶς. Τὸ πτηνὸν διασχίζον τὸν
ἄέρα, ἀνήγγελλε τὸ ποθούμενον καὶ εἰς
ἀπόστασιν πολλάκις διακοσίων λευγῶν.
Ὁ τῷ Μωάμεθ τὰς θείας βουλὰς κομίζων
διαγγελεὺς ἦν περιστέρα, εἰθισμένη ἵνα
πλησιάζῃ εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ. Οἱ Καλίφαι

τῆς Βαθυλῶνος διετήρουν διὰ τῶν περιστερῶν ἀνταποκρίσεις μετ' ἐκείνων τοῦ Καίρου τοῦ 300 λεύγας ἀπέχοντος. Διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου, ὅτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος προσῆλθεν ἵνα συμβουλευθῇ τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀμμωνος, ὁ ἱερεὺς μαθὼν τὴν ἀφίξιν του μετέβη εἰς προὔπαντησίν του, καὶ προσωνόμασεν αὐτὸν υἱὸν τοῦ Διὸς, προγινώσκων καλῶς ὅτι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀφίκετο ὁ ἐνδοξὸς μαχητής.

Διὰ τῶν μυστηρίων λοιπὸν, λέξεως πάσης ἐννοίας κενῆς, ἐπεκάλυπτον τὰ ψεύδη, ἠνάγκαζον τοὺς φρονίμους νὰ σιωπῶσι καὶ τὸν χυδαῖον νὰ ἐνθουσιᾷ πρὸς τὸ ἀκατάληπτον. Οὕτω δ' ἡ ἐξουσία τῶν ἱερέων ὑπερέβη πᾶν ὄριον, καὶ οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅπόσον αὐτῆς κατεχράσθησαν...

Ἀφίνομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν θλιβεράν ἀφήγησιν τῶν δεινῶν, μεθ' ὧν οἱ φανατικοὶ καὶ σκληροὶ οὗτοι λειτουργοὶ περιέβαλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Καθότι οἱ ἱερεῖς διὰ τῶν χρησμῶν τῶν οὐ μόνον ἀπετόλμησαν νὰ διατάξωσιν ἀνθρωποθυσίας εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθέντας θεοὺς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν πολεμίων τοῦ Κράτους συνταχθέντες, διέταττον τὴν σφαγὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἡγεμονοπαίδων. Προτιθέμεθα μόνον ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰς ἀλλοκότους ἐκείνας συμβάσεις, τὰς μυστηριώδεις ἐκείνας τελετάς, εἰς ἃς οἱ τε νομοθέται καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος προσήρχοντο ὅπως διδασχθῶσι. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν ἐορτῶν, ὧν αἱ ἀξιολογώτεραι ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς:

Α'. Ἡ ἐορτὴ τῶν φώτων, τελουμένη εἰς τὴν πόλιν Σάιν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς· καθ' ὅλην δὲ τὴν ἑκτασιν τῆς Αἰγύπτου οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ παρευρεθῶσιν ἐν αὐτῇ ὤφειλον ν' ἀναρτῶσι λύχνους ἀνημμένους ἐξωθεν τῶν παραθύρων τῶν οἰκιῶν των.

Β'. Αἱ ὁδοιπορίαι προσκυνητῶν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Σεράπιδος ἐν Κανόπῳ, ἐνθα οἱ ἱερεῖς κατέγραφον ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐπιτελούμενα θαύματά ἐπὶ πίνακος πρὸς ἐξαπάτην τοῦ λαοῦ.

Γ'. Ἡ ἐορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Βουβάστω, ἐνθα ἅπανταχόθεν συνήρχοντο ἵνα παραδοθῶσιν εἰς τὴν μέθην, τὴν κραιπάλην καὶ εἰς τὰ μάλλον ἀκόλαστα ὄργια. Παρεισθήγετο δὲ καὶ ὁ βοῦς Ἄπις, ὅστις ἐχρησιμοδότην δῆθεν τρώγων ἢ ἀπορρίπτων τὰς ὑπὸ τῶν ἱερέων προσφερομένας αὐτῷ τροφάς.

« Ἴνα προσνέμηται ἡ προσήκουσα τοῖς θεοῖς λατρεία, ἐφεύρομεν, ἔλεγον οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, τὰς ἐορτάς, τὰς προσκυνητείας, τὰς πανηγύρεις » κλ. Ἀλλ' οἵασι δῆποτε προφάσεις καὶ ἂν ἐμηχανῶντο, ἵνα ἀποκρύπτωσι τὰ ἐλατήρια τῆς ἐνεργείας των, ἀφροῦ ἅπαξ ἡμαύρωσαν τὴν ἀλήθειαν, οὐδόλως ἦσαν εὐπαράδεκτοι.

Τὰ μυστήρια τοῦ ἱερατείου συνεπήγοντο ἰσχυρὰς συνεπείας, ὥστε ἐφοβοῦντο νὰ συνεταρισθῶσι μετ' ἀνθρώπων ἱκανῶν νὰ τοὺς προδώσωσιν ἢ ἀτιμάσωσιν. Ἡσθάνοντο ὅπόσον τοῖς ἦτο κατεπεῖγον τὸ νὰ προσποιῶνται τοῦλάχιστον τὰς αὐτὰς ἀρετάς, αἵτινες τοῖς παρέσχον τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὸ σέβας τῶν λαῶν. Τότε δὴ ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀντικαθίστασαι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν σοφίαν, ἐνησμενίζοντο εἰς τὰς γνώσεις τῆς φύσεως καὶ τὰς ἐπιστήμας ὥς ἐκέκτηντο οὗτοι, περιβάλλοντες αὐτὰς διὰ κωλυμάτων καὶ δυσχερειῶν, καὶ ἀλλήλοις συντιθέμενοι νὰ μὴ συμμερίζωσιν αὐτὰς ἐξ ὀλοκλήρου, εἰμὴ μετ' ἐκείνων, ὧν λαβόντες πείραν τῶν αἰσθημάτων, ἤθελον ἀνεύρει αὐτοὺς ἱκανοὺς ἵνα ἐγκρίνωσι τὰ μυστήριά των καὶ μυηθῶσιν εἰς αὐτά.

Αἱ ἑταιρίαι αὐτῶν διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις. Πρώτη ἡ τῶν ἱερέων, τῶν μόνων δυναμένων ἵνα συγκοινωνῶσι μετὰ τῶν θεῶν καὶ μετέρχωνται διαφόρους τερατουργίας πρὸς φανακισμὸν τῶν λαῶν. Δευτέρα ἡ τῶν μεγάλων μεμυημένων, ἐκλεγομένων, ὡς καὶ οἱ πρῶτοι, ἐκ τῶν συμπολιτῶν, καὶ πρὸς οὓς οὐδὲν ἀπεκρύπτετο. Καὶ τρίτη ἡ τῶν μικρῶν μεμυημένων, συγκειμένη ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν, πρὸς οὓς ἐνεπιστεύετο πᾶν ὅ,τι οἱ τῆς πρώτης τάξεως

ἱερεῖς ἐθεώρουν ἀρμόδιον. Οἱ τελευτῶνται οὗτοι, ἀρκούντως γινώσκοντες τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, οὐδενὸς παρημέλουν ὅπως ἐμποιῶσι φόβον καὶ ἐνθουσιασμὸν παρὰ τοῖς παραλαμβανομένοις συνεταίροις. Αἱ σχεδὸν ἀνυπέρβλητοι δοκιμασίαι, καὶ ἡ αὐστηρότης τῶν καθηκόντων, εἰς ἃ καθυπέβαλλον τοὺς μεμνημένους, ὥς καὶ ἡ πομπὴ καὶ ἡ λάμψις τῶν τελετῶν, οὐκ ὀλίγον βεβαίως συνετέλουν εἰς τὸ νὰ ἐμπνέωσιν εὐλάβειαν πρὸς τὰ μυστήρια. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ συνεταιρίζεσθαι μετὰ τῶν πρώτων σοφῶν τοῦ κόσμου ἦτο ἀρκούντως κολακευτική, ὥστε νὰ ὑπερεκθειάζωσιν οἱ συνέταιροι τὸ μέγα τοῦτο πλεονέκτημα.

Τὰ μυστήρια διεξήγοντο ὑπὸ πέντε λειτουργῶν, ὧν ὁ ἀρχηγὸς ὁ τοὺς μεμνημένους ὑποδεχόμενος ἐκαλεῖτο βασιλεὺς, ἱεροφάντης ἢ ἱεροκῆρυξ. Οὗτος ἀντεπροσώπευε τὸν Ὑψιστον Δημιουργόν, καὶ τὸ σύμβολον ὑπερ' ἐφόρει ἦτο χρυσεὴ πλάξ, χιαστί ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ ἀνηρτημένη, ἐφ' ἧς ἦσαν ἐγγεγραμμέναι αἱ λέξεις ἀλήθεια, σοφία, ἐπιστήμη, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀτιμωρητεῖ. Ἦτο δὲ περίβλεπτος ἐκ τοῦ πορφυροῦ ἐνδύματός του πλουσίως πεποικιλμένου, ἐκ τῆς λευκῆς του κόμης καὶ τοῦ διαδήματος τοῦ λιθολαμποῦς, κάτωθι τοῦ ὁποίου ἐφαίνοντο ἱερογλυφικοὶ χαρακτῆρες διαδηλοῦντες τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ὑψίστου. Ὡφειλε δὲ νὰ ᾔῃ σάφρων καὶ ἐγκρατής, διὸ καὶ δὲν τῷ ἐπετρέπετο νὰ νυμφευθῇ. Ἡ κυριωτέρα τροφή αὐτοῦ ἦσαν διάφορα βότανα συντηρητικὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀπαθείας. Ὁ δεῦτερος ἐκαλεῖτο Δαδοῦχος. Οὗτος παρίστανε τὸν ἥλιον, οὗτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ στήθους· ἐφόρει, ὥς ὁ ἱεροφάντης, ἐνδυμα πορφυροῦν καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς λευκῆς του κόμης. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λειτουργοὶ ἦσαν ἀμετάθετοι, ἀλλ' ὁ δαδοῦχος ἠδύνατο καὶ νὰ ᾔῃ ἐγγαμὸς. Ὁ τρίτος, καλούμενος Λειτουργὸς τοῦ Βωμοῦ, παρίστανε τὴν σελήνην. Ὁ τέταρτος, Κῆρυξ

καλούμενος, ἐκράτει τὸ κηρύκειον, σύμβολον τοῦ Ἑρμοῦ ἢ τῆς εὐγλωττίας, ἀπεμάκρυνε τοὺς βεβήλους, καὶ ἀπήγγελλε τὰς τυπικὰς φράσεις. Καὶ ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος ἦτο ὁ Ὑδρανὸς ἢ Βαπτιστής. Παρεκτὸς τῶν λειτουργῶν τούτων ὑπῆρχον καὶ δέκα ἄλλοι ὑπηρετοῦντες εἰς τὰ περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς μῆσεις ἀφορῶντα. Πρὸς ταῖς ἀρχιερατικαῖς αὐτῶν στολαῖς ὤφειλον οὗτοι νὰ φορῶσι καὶ λευκὸν ἐνδυμα λιναῦν, ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἱερέων, καὶ ζώνην ποικιλόχρωμον πρὸς διαφορὰν τῶν κατωτέρων τάξεων. Καίπερ δὲν ἀπεκάλυπτον ποσῶς τοῖς ξένοις ἅπαντα τὰ μυστήρια τὰ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους κοινοποιούμενα, ταῦτα ὅμως ὑποδιηροῦντο εἰς μεγάλα καὶ μικρά, καὶ διὰ τοὺς μὲν καὶ διὰ τοὺς δέ. Τὰ μεγάλα ἐτελοῦντο μόνον κατὰ πενταετίαν, τὰ δὲ μικρά κατὰ διετίαν. Οὕτω λοιπὸν παρήρχετο τοῦλάχιστον ἓν ἔτος μετὰξὺ τῶν δύο τούτων μῆσεων. Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ὑπῆρξεν ὁ μόνος γενόμενος δεκτὸς συγχρόνως εἰς ἀμφότερα· ἀλλὰ τὰ μυστήρια εἶχον τότε ἀπολέσει τὴν ἀρχίαν αὐτῶν δόξαν καὶ καθαρότητα· καὶ ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ Ἑρμογένους, ὅτι ὁ Ἀστυγείτων ἐξέδωκε νόμον εἰς Ἀθήνας, δι' οὗ οἱ βουλούμενοι μυηθῆναι ὤφειλον νὰ προκαταβάλωσι χρηματικὴν τινα ποσότητα. Ἐν Αἰγύπτῳ αἱ μυσταγωγίαι αὗται ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος τῆς καλουμένης Ἑλευσινίας ἢ καλῆς Θεᾶς, ἧτις ἦν ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων Ἴσιν.

Ἐπειδὴ τὰ μυστήρια ταῦτα εἶχον τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, ἦσαν καὶ κατ' οὐσίαν τὰ αὐτὰ ὥς πρὸς τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα, διαφέροντα μόνον κατὰ τελετάς τινας. Ἡ μυσταγωγία τῶν μεγάλων μυστηρίων ἐγίνετο πρὸς μύησιν τῶν ἤδη δεκτῶν γενομένων εἰς τὰ μικρά μετὰ τὰς δεούσας δοκιμασίας. Ἐπὶ τῇ μύσει ταύτῃ ἔφερον μύρτινον στέφανον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ εἰς τὸν ναὸν εἰσερχόμενοι ἐρραντίζοντο

ἐκ τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ κειμένου ἱεροῦ ὕδατος. Τὰ μεγάλα μυστήρια, εἴτε ἐν Αἰγύπτῳ εἴτε ἐν Ἀθήναις, ἐτελοῦντο μετὰ τὴν πανσέληνον τοῦ ἐβδόμου μηνὸς καὶ διήρουν ἐννέα ἡμέρας. Ἡ πρώτη ἐκαλεῖτο Ἄγρυμα, ἥτοι συνέλευσις, ἀφιερωμένη εἰς καθαρισμοὺς, ἀγνισμοὺς καὶ εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῶν μυουμένων. Ἡ δευτέρα ἐκαλεῖτο Ἀλαθε Μύσται, ἥτοι μύσται πρὸς τὴν θάλασσαν, καθότι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὤφειλον οἱ μυούμενοι νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖσε. Δι' ὁμοίαν τινὰ τελετὴν λέγεται ὅτι ὁ Σολομὼν κατεσκεύασε τὴν χαλκείαν θάλασσαν. Ἡ τρίτη ἦτο ἡ τῶν θυσιῶν. Ἡ τετάρτη ἦτο ὠρισμένη εἰς τὴν πομπεῖαν τῶν μυστικῶν ἐμβλημάτων. Ἐν Αἰγύπτῳ ταῦτα ἦσαν ὁ τῆς Ἰσιδος πίναξ, ὁ καλούμενος Ἰσιακὸς, παράστασις θεότητος οὐδὲν ὠρισμένον ἐχούσης σχῆμα, μία ὑπερμεγέθης λαμπάς, σύμβολον τῆς σοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἄλλα τινά. Ἐν Ἀθήναις ἦσαν τὸ ἱερὸν κανοῦν ἢ κάνιστρον, παριστάνον ἐκεῖνο, ἐνθα ἡ Περσεφόνη συνέλεγε τὰ ἄνθη, ὅτε ἡρπάγη ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος. Τὸ κάνιστρον τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ ἀμάξης συρομένης ὑπὸ βοῶν, ἧς οἱ τροχοὶ ἦσαν κυλινδροειδεῖς. Τὴν ἄμαξαν ταύτην ἠκολούθουν γυναῖκες ἐκ διαλειμμάτων ἀνακράζουσαι *Χαῖρε, Δήμητερ*. Ἐκράτουν δὲ καὶ μυστικὰ κάνιστρα, περικλειόμενα διὰ πορφυρῶν ταινιῶν καὶ περιέχοντά σῆσαμον, πυραμοῦντας, ἔριον, ἄλας, κισσόν, ροῖδια καὶ μήκινας, ἅπαντα ταῦτα σύμβολα τῆς ζωῆς καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν συντελούσης γεωργίας. Ἐν ὅσῳ διέβαιναν ἡ ἄμαξα, εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ θεωρῇ αὐτὴν ἄνωθεν ἐκ τῶν οἰκιῶν. Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἐτέλουν τὰς λαμπαδηφορίας. Ἐν Αἰγύπτῳ ἐγίνοντο πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ὀδαιοποριῶν τῆς Ἰσιδος, ὅτε ἀνεζήτει τὸν σύζυγόν της Ὅσιριν τὸν διδάξαντα τοὺς ἀνθρώπους τὰς τέχνας καὶ τὴν γεωργικὴν, καὶ ἀκολουθῶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Τυφῶνος φονευθέντα· ἐν Ἀθήναις δὲ πρὸς ἀπομίμησιν τῆς Δήμητρος ἀναζητούσης τὴν θυγατέρα της. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες

προσήρχοντο εἰς τὴν τελετὴν ταύτην, καὶ ἐπειδὴ αἱ λαμπάδες ἦσαν ἀφιερωμέναι τῇ Ἰσιδι ἢ τῇ Δήμητρι, συνημιλλῶντο τίς νὰ κρατῇ τὴν ὠραιότεραν καὶ μεγαλειότεραν. Ἡ ἕκτη ἐκαλεῖτο Ἰκκ-Κοῦς ἥτοι Ἰακχος, Βάκχος, οὗτινος τὸ ἄγαλμα ἦγστο τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς ἐν λιτανείᾳ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἐλευσίως. Ἐθετον δ' ἐπ' αὐτοῦ στέφανον ἐκ μύρτου, οἶον ἐφόρουν καὶ οἱ μεμυημένοι, σύμβολον πένθους. Συνώδευον δ' αὐτὸ ἄδοντες καὶ χορεύοντες ὑπὸ παντοδαποῖς ἡχοῖς μουσικῶν ὀργάνων, προσφέροντες θυσίας καὶ διαφόρους ἱεροτελεστίας ἐκπληροῦντες καθ' ὁδόν. Ἡ ἐβδόμη ὡς καὶ ἡ ὀγδόη ἡμέρα ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς ἀγῶνας καὶ πλαστάς μάχας. Ἡ ὀγδόη ἐκαλεῖτο τὰ Ἐπιδαύρια πρὸς μνήμην τοῦ Ἀσκληπιοῦ μεταβάντος ἐξ Ἐπιδαύρου εἰς Ἀθήνας ὅπως μυηθῇ. Ἡ ἐννάτη καὶ τελευταία ἡμέρα ἐκαλεῖτο Πλημοχόη, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος μεγάλου τινὸς πηλίνου ἀγγείου οὕτω καλουμένου. Ἐλάμβανον δύο τῶν ἀγγείων τούτων, καὶ πληροῦντες αὐτὰ ὕδατος ἔθετον ἐν τῷ ναῷ, τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς· εἴτα βαδίζοντες ἐναλλάξ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο, ἀπήγγελλον προσευχάς, μετὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἔχυνον τὸ ὕδωρ εἰς τι βάραθρον ἐπιλέγοντες τάδε: «Χυθήτω τὸ ὕδωρ τῶν ἀγγείων τούτων ἐν τῷδε τῷ βάραθρῳ ἐπ' αἰσίσις οἰωνοῖς.» Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μυστηρίων δὲν ἐπετρέπετο νὰ γίνωνται ἀγωγαὶ ἢ νὰ ἐκδίδωνται ἐντάλματα συλλήψεως ἀτόμων ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς εὐρτάς ταύτας ἐπὶ ἄμαξων (ἐξαιρουμένων τῶν γυναικῶν). Ἡ ἐκτέλεσις τῶν μυστηρίων ἐγίνετο ἐντὸς μεγαλοπρεπῶν ναῶν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ. Γινώσκομεν ὅπόσον ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ναὸς τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος, ὁ τοῦ Σεράπιδος μετὰ ταῦτα ἐπικληθεῖς, ἦν ἀξιοθέατος. Δίοδοι ἀπεράντου ἐκτάσεως, ὑπὸ σειρὰς ὑπερόγκων σφιγγῶν, πολυτίμων μαρμάρων καὶ ἀπείρων στοῶν περιφρασσόμεναι ἦγον πρὸς τὸ λαμ-

πρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα. Ἐν Ἐλευσίνι ἐτελεῖτο ἡ μυσταγωγία ἐν τῷ ναῷ τῆς Δήμητρος, ὅστις ἦτο ἐξαίσιος μεγέθους· ὁ θόλος μόνος τοῦ ναοῦ ἠδύνατο νὰ συμπεριλάβῃ πλείστους ὄσους θεατάς. Τὸ σύνολον τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φίλωνος σχεδιασθέν, ἦν ῥυθμοῦ δωρικοῦ. Ὑποδεχόμενοι τοὺς μυουμένους παρῆσαν αὐτοὺς εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ, ὑπὸ λαμπρῶν φωτῶν ἀπαστράπτοντα. Ἡ δ' ἐναρξὶς τῶν μυστηρίων ἐγένετο ὑπὸ ἀρμονικοῖς ἤχοις ὀργάνων θελγόντων τὰς αἰσθήσεις. Ὁ ἀρχιερεὺς, εἰς θρόνον καθήμενος, ὑπὸ ἀψίδα σελαγίζουσας, ἀνεφώνει τὰδε: «Βούλομαι μυστήριον ἀνακηρύξαι τοῖς μυουμένοις, οὐδεὶς βέβηλος εἰσίστω.» Εἴτα ἀνιστάμενος καὶ ἀνατείνων τοὺς βραχίονας προσήχετο ὧδέ πως: «Θεᾶ Ἰσις, οἱ οὐράνιοι θεοὶ σὲ λατρεύουν, οἱ καταχθόνιοι σὲ τρέμουν, τὸ πᾶν κινεῖς, τὸν κόσμον κυβερνᾷς, τὸν ἄδην καταπατεῖς.» Εἴτα πάλιν καθήμενος καὶ τὸν νέον προσήλυτον ἐνατενίζων ἐξηκολούθει λέγων: «Σὺ δὲ, ὦ Μουσαῖε, ὁ ἐκ τῆς λαμπρᾶς Σελήνης ἐνταῦθα κατελθὼν, ἔσο προσεκτικὸς εἰς τὴν ἐμὴν φωνήν· θέλω σοὶ ἀναγγεῖλῃ ἀληθείας, τὰ δὲ πάθη καὶ αἱ προλήψεις νὰ μὴ σοὶ ἀφέλωσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν ἐπιποθεῖς καὶ μέλλεις νὰ προσλάβῃς ἐξ αὐτῶν. Ἐπισκόπει ἐνδελχῶς τὴν θείαν φύσιν· διευθέτει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ ἀσφαλῆ τρίβον ὁδεύων θαύμαζε τὸν ποιητὴν τοῦ παντός. Εἶναι εἰς μόνος καὶ αὐθύπαρκτος, τὰ πάντα εἰς αὐτὸν ὀφείλουν τὴν ὑπαρξιν, ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐπὶ πᾶσιν ἀφικνεῖται· ἀόρατος δὲ ὢν τὰ πάντα ἐφορᾷ.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἐφείλκυον βεβαίως μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὰς μυστηριώδεις ταύτας ἐταιρίας, αἵτινες τότε ἀπῆλκυον παγκοσμίου σχεδὸν ὑπολήψεως, ἥς ἄλλως τε ὀλίγον ἦσαν ἄξιοι, ὡς συμμιγνύουσαι τὴν ιδέαν ἐνός Θεοῦ μετὰ διαφόρων τερατουργιῶν καὶ ψευδολογιῶν.

Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς νόμοις του ἐθεώρει τὰ μυστήρια ὡς πρόξενον μεγάλης ὠφελείας, καθότι ἐν αὐτοῖς ἐδιδάσκοντο αἱ

ἀληθεῖς ἀρχαὶ τοῦ βίου καὶ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν εὐτυχῶς καὶ τοῦ ἀποθνήσκειν ἔτι εὐτυχέστερον ὑπὸ τῆς προσδοκίας μελλούσης ὑπάρξεως. Ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀπένεμεν αὐτοῖς τὸν ἔπαινον τοῦτον βασιζόμενος εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Διοδώρου καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος. Ὁ φιλόσοφος Πλάτων θέλων νὰ ἐμπνεύσῃ τὰ ἐξοχα ταῦτα αἰσθήματα, ὑπέθετεν, ὡς μεμνημένος καὶ ὡς φιλόσοφος, ὅτι τὰ μυστήρια συνεστήθησαν ἵνα ἀδιαλείπτως ἀνακαλῶσι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ, τὰ δόγματα τῆς δημιουργίας, τῆς Προνοίας καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· ἀλλ' ἔστι βέβαιον ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος τὰ μυστήρια εἶχον σχεδὸν ὅλως ἀπολέσει τὸ γόητρον αὐτῶν. Ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων εἶχον ἀντικαταστήσει τὰ πρῶτα σύμβολα τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἡ δοξασία αὕτη περὶ ἐνός σοφωτάτου ὄντος, διετέλει ἀπλῆ ἀξιάγαστος παράδοσις, οὕσα γνωστὴ εὐαρίθμοις τισὶ μεμνημένοις. Ἄλλως τε ὁ σοφὸς Σωκράτης οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ μυηθῇ, ὑπ' ὅψιν ἔχων τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀλκιβιάδην καὶ πλείστους ἄλλους, οἵτινες καίπερ μεμνημένοι ἐνέπαιζον τὰ μυστήρια ἐν τοῖς νυκτερινοῖς αὐτῶν συμποσίοις. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὁ Πλάτων δὲν μετέβη εἰς Αἴγυπτον εἰμὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του. Ὁ Σωκράτης δὲν ἤρυσθη τὰ δόγματά του ἐκ τῶν μυστηρίων. «Ἐξερχομένοις ἡμῖν τῆς παρούσης ζωῆς, λέγει ὁ φιλόσοφος οὗτος μετὰ τὸ πιεῖν τὸ κώνειον, παρουσιάζονται δύο ὁδοί· ἡ μὲν ἄγουσα εἰς χῶρον αἰώνιων βασάνων τὰς ἐνθάδε ὑπὸ ἡδονῶν αἰσχυρῶν καὶ ἐγκλημάτων μιανθείσας ψυχάς· ἡ δὲ εἰς τόπον θείας μακαριότητος τὰς ἐπὶ γῆς καθαρὰς διαμεινάσας καὶ τὰς ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι θεῖον βίον διελθούσας.»

Φαίνεται βέβαιον ὅτι, ἐὰν τὰ μυστήρια ἐπηρεῖδοντο ἐπὶ τοιαύτης ἀρχῆς, ἢ ἐὰν διετήρουν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐξοχὸν ταύτην καὶ καθαρὰν περὶ Θεοῦ ιδέαν, ἅπαντες οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ νομοθέται οἱ ἐν αὐτοῖς

μυθέντες δὲν ἤθελον μεταφέρει εἰς τὰς πατρίδας των τοσούτους ψευδεῖς θεοὺς καὶ διαφόρους λατρείας, πολλάκις τοσούτω σκληρὰς ὄσω καὶ γελοιώδεις.

Ἀδύνατον εἶδέναι παρὰ τίνι ἔθνεϊ καὶ ἐν τίνι ἐποχῇ, οἱ μυστηριώδεις οὗτοι συνεταιρισμοὶ ἔσχον τὴν καταγωγὴν των. Ὅλα τὰ ἔθνη ἐκέκτηντο τοιούτους καὶ ἕκαστον αὐτοκαλεῖται ὁ ἱδρυτὴς αὐτῶν. Ἐάν εἰσδύσωμεν πρὸς στιγμὴν ἐντὸς τοῦ χάους τῆς ἀρχαιότητος εὐρίσκομεν πλῆθος γεγονότων ἀλλοκότων καὶ λίαν ἀπιθάνων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα. Ἐκαστος ἱστορικὸς προβάλλει τὴν ἐξυτοῦ γνώμην ὡς νόμον ἀμετάκλητον. Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ὁ Αἰγύπτιος Κέκρωψ συμπαραλαβὼν μέρος τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ πρὸς ἀποικισμὸν μετέβη εἰς Ἀττικὴν περὶ τὸ 2422 ἔτος τῆς Κοσμογονίας (τοῦ) ὅπερ μαρτυροῦσι καὶ τὰ Πάρια μάρμαρα), καὶ καθυποτάξας τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ταύτης, ζῶντας τέως εἰς τὰ δάση, καίτοι συμποσσυμένους εἰς εἴκοσι χιλιάδας τοῖς ἔκτισε δώδεκα κωμοπόλεις, τοῖς ἐχορήγησε νόμους ἀστυκούς τε καὶ ἠθικοὺς, συνέστησε τὴν τελετὴν τοῦ γάμου, καθίδρυσε τὸν Ἀρειὸν Πάγον, καὶ τέλος τοῖς ἐδίδαξε τὴν γνῶσιν τοῦ Διὸς, ὃν ὤφειλαν νὰ θεωρῶσιν ὡς πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν θεῶν. Ἄλλοι βεβαιοῦσι ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι μεταδάντες εἰς Αἴγυπτον μετήγαγον ἐκεῖθεν θεοὺς, ὧν ἀγνοοῦντες τὴν τε δυνάμιν καὶ τὴν προσήκουσαν λατρείαν, ἠρκέσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ τοῖς ἀπονέμωσιν εὐχὰς καὶ θυσίας. Θέλοντες ὁμῶς νὰ γνωρίσωσι τὸ ἀληθὲς περὶ αὐτῶν, συνεβουλεύθησαν τὸν ἐν Δωδώνῃ χρησμὸν τὸν ὑπὸ Αἰγυπτίων ἱερέων διδόμενον. Μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ὅτι ἀφίχθη καὶ ὁ Ἰναχος εἰς Ἑλλάδα καὶ μετέδωκεν αὐτόθι τὴν ἱερογλυφικὴν διάλεκτον καὶ γραφὴν. Μετὰ ταῦτα ὁ Μέλαμπος, μάγος, ἱατρὸς καὶ μάντις, ὡς ἅπαντες οἱ τῆς Αἰγύπτου ἱερεῖς, ἐκόμισε τὰ μυστήρια τοῦ Βάκχου ἅτινα ἐν Αἰγύπτῳ ἐδιδάχθη, ἀλλ' ὑπὸ φιλαυτίας, ὡς ἀναφέρει ἡ ἱστορία, μετεσχημάτισε

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Β').)

καὶ ἡλλοίωσεν αὐτά. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τὸ ἀπὸ μέρους αὐτῶν παρεμόρφωσαν αὐτὰ οὕτως, ὥστε ὁ Μέλαμπος σφοδρῶς ἐπιπλήξας αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ, κατεδιώχθη ἐπὶ τέλους καὶ ἐξωρίσθη τοῦ βασιλείου. Ὅτι ἡ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων ἐπλουτίσθη ὑπὸ τοῦ Ὀρφέως μὲν παν ὅτι οὗτος ἐδιδάχθη ἐν Μέμφιδι ἐπὶ τῆς μύσεως αὐτοῦ. Τέλος ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῇ περὶ Ἰσιδος καὶ Ὀσίριδος πραγματείᾳ του, ὅτι ἡ Ἴσις ἐγεννήθη εἰς Αἴγυπτον ὅτι ὑπανδρεύθη τὸν Ὀσίριν καὶ ὅτι συνέζησαν ἐν καλῇ ἁρμονίᾳ, καταγινόμενοι εἰς τὸ νὰ ἐξευγενίσωσι τοὺς ὑπάρχουσιν διὰ τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων τοῦ βίου ἐπιτηδεύματων. Ἀλλ' ὁ Τυφὼν φθονήσας τὴν εὐτυχίαν των ἐπανέστη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ὀσίριδος, καὶ τῇ συμπράξει 72 συννόχων δολοφονήσας αὐτὸν τὸν ἔθηκεν ἐντὸς κιβωτίου, ὅπερ κατέκρυψεν εἰς μικρὸν τι δάσος. Ἡ Ἴσις ἐν ἀπελπισίᾳ ἀνεζήτησε τὸ πτώμα τοῦ συζύγου τῆς, ἀλλ' εἰς μάτην. Νύκτα τινὰ, καθ' ἣν ὁ Τυφὼν ἐκυνήγει εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἐπανεῦρε τυχαίως τὸ κιβώτιον, καὶ ἐξελὼν τὸ πτώμα τοῦ Ὀσίριδος τὸ κατέκοψεν εἰς 14 τεμάχια, ἅπερ διεσκόρπισεν εἰς διάφορα μέρη Αἰδοιοπαρίαι τῆς Ἰσιδος πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ συζύγου τῆς πανηγυριζόμεναι ἐν Αἰγύπτῳ ἦσαν λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τῶν τοσούτω μετέπειτα περιδόξων γενομένων μυστηρίων. Ἡ ἱστορία δ' αὕτη τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος ἀναφέρεται διαφοροτρόπως ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Ὁ Διόδωρος δίδει μόνον 26 συνεταίρους τῷ Τυφῶνι καὶ διαμελίζει τὸ σῶμα τοῦ Ὀρφέως εἰς 26 τεμάχια. Ἄλλοι ὀλιγώτερον συμπαθοῦντες εἰς τὸν διαμελισμὸν ἢ ὁ Διόδωρος ἀναφέρουν 56 τεμάχια. Κατ' εὐτυχίαν ἐπὶ τέλους ὁ K. Court de Gébelin ἐφαντάσθη ὅτι ἔπρεπε ν' ἀναγινώσκωμεν 28 ἐν τῷ Διόδωρῳ, καθότι, λέγει, τὸ ἡμισυ τῶν 28 εἶναι 14, τετράκις δὲ 14 κάμνουν 56 καὶ ὅτι ὁ ἀριθ. 14 ὑποδηλοῖ τὴν πλημύραν τοῦ Νείλου ἀναβαίνουσιν

εἰς 14 ὀργυῖας. Ἴδου συμβολικὸν σημεῖον τῆς πλημμύρας τοῦ Νείλου ἀρκούντως συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς βαθύτητος καὶ τοῦ ἀξιοπίστου τῶν τῆς Αἰγύπτου μυστηρίων!

Τὰ τῆς Ἐλευσίνοσ παρομοίαν σχεδὸν ἔχουσι τὴν καταγωγὴν.

Ὁ Πλούτων ἐπειδὴ ἤρπασε τὴν Περσεφόνην συλλέγουσαν ἄνθη ἐν ταῖς ἐξοχαῖς τῆς Σικελίας, ἡ μήτηρ αὐτῆς Δημήτηρ ἤναψε δύο δαδὰς ἐκ τοῦ ἔρους Λίτνης καὶ νυχθημερὸν διέτρεχε πρὸς ἀναζήτησιν τῆς θυγατρὸς τῆς. Ἴδου ἡ καταγωγὴ τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητρος καὶ τῶν νυκτερινῶν τελετῶν τῶν τοσούτῳ γνωστῶν διὰ τὰ γελοιῶδες καὶ τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῶν, ὅσῳ καὶ διὰ τὸ θαυμαστὸν, ὅπερ ἐνόμισάν τινες ὅτι ἐθεώρουν ἐν αὐτοῖς. Ὁ *Courti de Gébelin* λέγει ὅτι τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσίνοσ ἐγεννήθησαν ἐν ταῖς ἐξοχαῖς αὐτῆς κατὰ συνέπειαν ἐορτῶν, ἃς ἐτέλουν οἱ γεωργοὶ μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, καὶ ὅτι αἱ ἐορταὶ συνεστήθησαν τὸ πρῶτον ἐν Σικελίᾳ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἀθήναις. Ἴδου ὁ συλλογισμὸς αὐτοῦ: «Ἐὰν τὰ φῶτα, λέγει, τοσούτῳ δυσκόλως εἰσδύουν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς αἰῶνας μὲ ὅλα τὰ μέσα ἅπερ κεκτῆμεθα πρὸς διάχυσιν αὐτῶν, ὅπόσον βραδέως δὲν ἤθελον ἄρά γε διασπαρῆ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ἐὰν οὕτω δὲν ἀνεύρισκον τοὺς τρόπους, ἦτοι τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἐορτάς, ὅπως θέσωσιν αὐτὰ εἰς ἐνέργειαν καὶ καταστήσωσιν αὐτὰ τοῖς πᾶσιν εὐπρόσδεκτα καὶ ἐφικτά; Οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κοινὸν συμφέρον ἔχοντες ὑπ' ὅψιν συνέστησαν ἐορτάς γεωργικὰς. Καθ' ἕκαστον ἔτος μετέβαινον ἄθροοι ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει εἰς τὰς εὐφόρους ἐκείνας γαίας τῆς Ἐλευσίνοσ, ἵνα ἀναπέμπωσιν εὐχαριστίας τῷ Θεῷ διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ἅτινα ἀπένειμεν αὐτοῖς, καὶ νὰ συντηρῶσι μετὰ τοῦ γεωργικοῦ λαοῦ τῆς Ἐλευσίνοσ τοὺς ἀδελφικοὺς ἐκείνους δεσμοὺς ἀπηλλαγμένους πάσης δυσμενείας καὶ ἀναγκαίους πρὸς τὴν καλὴν συμβίωσιν αὐτῶν. Αἱ τελεταὶ

αὗται περιβεβλημέναι μὲ πᾶν ὅ,τι λαμπρότερον καὶ σεβαστότερον, καθίστανον τὸν μὲν γεωργὸν μέγαν πρὸς τὰ ἴδια βλέμματα αὐτοῦ, τοὺς δὲ κυρίους αὐτοῦ φίλους καὶ προστάτας. Τὰ δὲ μυστήρια συνέστησαν ὅπως παράσχωσι τοῖς ἀνθρώποις εἰδὸς τι συλλόγου πρὸς συνδιάσκεψιν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν πλεονεκτημάτων, οὐ δυνάμενων προαχθῆναι ἄνευ νόμων, τάξεως, εὐκοσμίας καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης.»

Συνομολογοῦμεν ὅτι αἱ ὑποθέσεις αὗται εἰσὶ λίαν ὠραῖαι καὶ θαυμασταί, καὶ ὅτι ἐκθαμβούμενός τις ὑπὸ τῆς πομπῶδους προπαρασκευῆς τῶν μυστηρίων, ὑπὸ τῶν βαθειῶν ἐπιστημῶν τῶν ἐν αὐταῖς διδασκομένων καὶ τῶν σεμνοπρεπῶν ἱεροτελεστιῶν, καὶ τέλος ὑπὸ τῆς ἠθικῆς, ἣν ἕκαστος μύστης ὤφειλε νὰ ἐπασκῇ ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, ἡδύνατο νὰ ἐνθουσιᾷ πρὸς τὰς ἀλλοκότους μᾶλλον ἢ θρησκευτικὰς ταύτας τελετάς. Ἀλλ' ὅταν ἀνακαλέσῃ τις εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὰς ἐπονειδίστους καταχρήσεις τῶν τε μυστηρίων καὶ τῶν ἐορτῶν τοῦ Βάκχου, τοῦ Πριάπου καὶ ἄλλων θεῶν, πρὸς βλάβην πάντοτε τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς εὐπιστίας τῶν λαῶν, θέλει εὐχερῶς ἀνομολογήσῃ ὅτι, καὶ ὅτε αἱ τελεταὶ αὗται ἤθελον πράγματι περιέχει τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀπονέμειν φόρον λατρείας τῷ δημιουργῷ τοῦ παντός, δὲν ἤθελον εἶσθαι ἥττον ἐλαττωματικαί, ὥς μὴ διορθοῦσαι τὰς πλάνας τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ ἐπιτρεπόμεναι τῷ τυχόντι ἄνευ τῆς τῶν ἱερέων συναινέσεως.

Φαίνεται ἀπλούστερον ὅτι τὸ παντέλειον Ὄν, τὸ τὰ πάντα κινεῖν καὶ διατηροῦν, οὐδέποτε ἀπήτησε παρὰ τῶν ψευδολειτουργῶν τούτων παρομοίας τιμὰς μηδαμινὰς καὶ ἀσημάντους, καὶ ὅτι πᾶς εὐαίσθητος καὶ δίκαιος θνητὸς ἡδυνήθη νὰ τῷ προσφέρῃ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας του. Ὁθεν μὲ ὅλον τὸ σέβας ἡμῶν πρὸς τὰ μυστήρια μὴ ὤμεν ἀσυνεπεῖς, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώμεν διὰ λογισμῶν ἐσφαλμένων καὶ ἀπιθάνων, ὅτι ταῦτα ὑπῆρξαν σεβά-

σμία καὶ θεία. Εἵπωμεν μᾶλλον ὅτι ἡ ἀδυναμία ἢ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπικρατοῦσα, ἢ ἄγουσα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ἐνθουσιᾶν ὑπὲρ τῆς πλάνης τῆς ἐκ τῆς ἀπαγγελίας κενῶν τινῶν λέξεων ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἐντυπουμένης, ἢ ἀποθήσασα τοὺς λαοὺς εἰς τὸ ἀλληλοκτονεῖν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἰδίων ἐκάστου βωμῶν καὶ εἰδώλων, ἢ ποτίσασα τὸ κώνειον τῷ σοφῷ Σωκράτῃ πρὸς τιμωρίαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ αὐτοῦ, ἢ ἀδυναμία, εἵπωμεν μᾶλλον, αὕτη, εἶναι ἡ παραγαγοῦσα τὸν μέγαν πρὸς τὰ μυστήρια σεβασμόν.

Ταῦτα ἦσαν ὅ,τι θαυμαστότερον καὶ καταπληκτικώτερον ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ὁ μὲν φιλόσοφος ἐπεθύμει ἰδεῖν ἐν αὐτοῖς ἐκεῖνο ὅπερ δὲν ὑπῆρχεν, ὁ δὲ κοινὸς λαὸς ἐνόμιζε βλέπειν τὸ οὐδέποτε ὑπάρξαν.

Ἐμ. Γιαγνακόπουλος.

ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΗΔΕΙΑΙ.

I.

Εἴμεθα τόσον στενωῶς συνδεδεμένοι μετὰ τὴν συνήθειαν τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν μας, ὥστε δυσκόλως ἡμποροῦμεν καὶ ν' ἀναλογισθῶμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν ἄλλως τὰ ἄψυχα αὐτῶν πτώματα. Ἡ συνήθεια αὕτη διαφέρει ποικιλοτρόπως, παρ' ἐκάστω δὲ λαῷ καθιερούται ἐκ παραδόσεως εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε φρικτῶν βλέπει τις πᾶσαν ἄλλην συνήθειαν ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ. Ὅτε ὁ Δαρεῖος εὗρε φυλὴν Ἰνδῶν τρώγουσαν τοὺς νεκροὺς αὐτῆς, ἡ φυλὴ αὕτη ἠγανάκτησε περισσώτερον διὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν τοῦ Δαρείου καὶ ὄντων τοὺς νεκροὺς των, ἢ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῷ Ἰνδικῷ τούτῳ κανιβαλισμῷ. Τὰ παγετώδη λείψανα τῶν προσφιλῶν ἡμῖν ὄντων εἶναι οὐχ ἥττον ἀγαπητὰ ἡμῖν, ἀφοῦ ἀπ' αὐτῶν ἀπέπτη ἡ ζωὴ, ἢ ὅσον

ἦσαν ὅτε ἐνυπῆρχεν ἐν αὐτοῖς ἡ ζωοφόρος πνοή· ἡ συνήθεια δὲ μόνη παράγει τὰς διαφορὰς ἐκδηλώσεις τοῦ αἰσθήματος τούτου τῆς ἀγάπης, καὶ πᾶσα ἐκδήλωσις δὲν εἶναι ἢ ἀνωφελὲς διαμαρτύρησις κατὰ τοῦ ἀδυσωπῆτου νόμου τοῦ μεταβάλλοντος τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος εἰς πτητικὸν ἀέριον καὶ εἰς ἄτομα κονιορτοῦ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐταρίχευον τοὺς νεκροὺς των· οἱ Ἑβραῖοι ἔθαπτον τοὺς ἑαυτῶν μακρὰν τῆς θέας τῶν ζώντων. Οἱ Ἕλληνες ὅτε μὲν ἔθαπτον, ὅτε δ' ἔκαιον τοὺς ἰδικούς των, τούτων δὲ ὁ τελευταῖος τρόπος ἐγενικεύετο, καθόσον προώδυσαν εἰς τὸν πολιτισμόν. Οἱ Πέρσαι, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν πρώτων αὐτῶν ἱστορικῶν καὶ τὰς διηγήσεις τῶν νεωτέρων των, μετέφερον τοὺς νεκροὺς ὅλοι ὁμοῦ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς οἰκοδομήματος, ὅπου τοὺς ἐγκατέλειπον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ὀρνέων καὶ τῶν ἀνέμων. Ταφὴ, καῦσις καὶ ταρίχευμα, εἶναι οἱ τρεῖς κυριώτεροι τρόποι, οὓς παρεδέχθη ἡ ἀνθρωπότης διὰ τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν· ἕκαστος τῶν τρόπων τούτων ὑπέστη διαφορὰς ἀλλοιωσεις, καὶ αὕτη δὲ ἡ θέσις τῶν νεκρῶν ἠλλαξέε πολυτρόπως· παρά τισι λαοῖς ἐθεωρεῖτο καταλληλότερον νὰ θάπτονται ὄρθιοι· φυλαί τινες τῶν ἐρυθροδέρμων ἐξέθετον τοὺς ἐπὶ κλάδων δένδρων· οἱ δὲ Αἰθίοπες ἔθετον αὐτοὺς ἐντὸς κρυσταλλίνου ἰγδίου. Θαλάσσιοι τινες λαοὶ ἐτίμων τοὺς νεκροὺς τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, ἐν πομπῇ φέροντες αὐτοὺς ἐπὶ πλοίου, ὅπερ ἢ ἔκαιον, ἢ ἐγκατέλειπον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀνέμων. Ἐνίοτε δὲ ἱεροὶ ποταμοὶ ἢ ἡ θάλασσα τοῖς ἐχρησίμευον ὡς τάφος τῶν νεκρῶν των· λαοὶ τινες δὲν ἐνταφιάζουσι τοὺς νεκροὺς των, εἰμὴ ἀφοῦ οὗτοι ἀπεγυμνώθησαν τῶν σαρκῶν αὐτῶν, ἄλλοι δὲ εὐθὺς μετὰ θάνατον ἀποβάλλοντες τὰς σάρκας ἐνδύουσι καὶ κοσμοῦσι τὸν σκελετόν. Τὸ θάπτειν τινὰ ζῶντα εἶναι εἰσέτι ἐνδειξὶς στοργῆς παρά τινι φυλῇ ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς, παρ' ἄλλῃ δὲ οὐχ ἥττον βαρβάρῳ ὁμοίῳ αἰσθήματος ἐνδειξὶς εἶναι καὶ τὸ ἐκθέτειν αὐτὸν εἰς βορρὰν αἵμο-